

ГЛАВА 3.

КОНТРОЛЬ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

9. ЯКІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

9.1 Моніторинг у дистанційному навчанні

Моніторинг в освіті – спеціально організований постійний нагляд, контроль за станом будь-яких процесів у освіті з метою оцінки.

В.С. Кукушин

Одним із засобів дискретного або безперервного контролю обставин і результатів процесу навчання можна вважати запозичене з термінології економіки і бізнесу поняття моніторингу щодо розвитку знань і умінь. Якщо йти від аналогії з бізнесом, то моніторинг призваний не тільки і не стільки оцінювати існуюче становище у досліджуваній системі, але також аналізувати причини можливих недоліків і надавати рекомендації щодо удосконалення діяльності системи.

Поняття «Система моніторингу розвитку знань учнів» з'явилося наприкінці 80-х років у системі освіти Нідерландів з метою відстеження перебігу навчального процесу. По суті, системи моніторингу за знаннями учнів були розроблені з метою точної реєстрації освітнього прогресу кожного учня і для відстеження впливу на цей прогрес обраної навчальної стратегії вчителя і спочатку були запропоновані для використання в початковій освіті [<http://dl.nw.ru/management/monitoring/>].

У загальному розумінні поняття «Система моніторингу розвитку знань учнів» може визначатися, як вибір інструментів і критеріїв оцінки, які дозволяють здійснювати довгострокову оцінку обсягу знань і умінь як окремих учнів, так і груп учнів. Така оцінка означає реєстрацію прогресу за дещо триваліший термін, тобто декілька разів на рік.

Поняття моніторингових систем знань учнів також визначається, як «конкретний засіб для визначення розбіжностей між прогресом і цілями, установленими школою, і для реєстрації цього прогресу».

Достатнє поширення системи моніторингу одержують нині на рівні освітнього заснування, зокрема у дистанційній формі навчання.

Наявність зворотного зв'язку викладача зі студентом є важливим компонентом дистанційного навчального процесу. Такий зв'язок дозволяє враховувати результати аналізу навчальної діяльності, отримані на підставі даних моніторингу процесу навчання, впливати на їхнє покращення і згідно з цим оперативно керувати діяльністю студентів і удосконалювати її.

Це вельми важливо при впровадженні нових форм навчання. З метою виявлення найбільш характерних психологічних особливостей дистанційної форми навчання та оцінки якості опанування навчального матеріалу за цих умов в рамках експерименту в Казахстані досліджувалися особистісні та психофізіологічні фактори навчальної діяльності студентів та особливості їхнього розвитку в процесі дистанційного навчання [<http://dl.nw.ru/management/monitoring/>].

До складу психологічного супроводу навчального процесу належить включати:

- психолого-педагогічне адаптування студентів і педагогів до роботи у системі дистанційного навчання;
- контроль певних психофізіологічних, індивідуально-психологічних та особистісних характеристик викладачів і студентів;
- контроль специфічних, згідно зі спеціалізацією, рис діяльності викладачів і студентів;
- планування досліджень і корекційних заходів, а також моделювання індивідуальних програм розвитку;
- зняття психологічних ускладнень і бар'єрів, із якими можуть зустрічатися педагоги і студенти в процесі навчання;
- психологічну інтерпретацію окремих станів, особливостей, поведінки студентів;
- вибір і здійснення заходів, спрямованих на формування визначених позитивних особистісних якостей, організацію адекватних міжособистісних стосунків між викладачами і студентами;
- діагностику і психопрофілактику невротичних станів, попередження ускладнень в інтелектуальному й особистісному розвитку, а також планування заходів щодо керування і забезпечення у процесі навчання сприятливого психічного стану учасників навчального процесу;

- створення нових і адаптацію традиційних методів навчання до умов і вимог дистанційної форми;
- комплексне використання відомих педагогічних технологій, ідеологія яких відповідає вимогам і критеріям, що їх пред'являє дистанційна форма до якості навчання.

Дайте визначення мети кожної складової психологічного супроводу

Основним інструментом для моніторингу слугувала анкета-опитувальник, що складалася із серії питань, які відбивали найважливіші особливості сприйняття людиною інформації: структурність, цілісність, свідомість, а також враховувала такі особистісні характеристики, як стать, вік, фізіологічні особливості, наявність стійкої мотивації тощо.

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити декілька висновків:

1. 100 % студентів вітають можливість навчатися з використанням комп'ютера. За основні причини вони вважають: істотне полегшення певних видів діяльності, збільшені демонстраційні можливості тощо. Але майже 12 % опитуваних зазначили, що частково не сприймають інформацію, яка опосередкована комп'ютерними технологіями, і це ускладнює процес навчання;

2. У середньому, студенти працюють за комп'ютером понад дві години щоденно. Не зважаючи на не надто велику часову навантаженість, майже 50 % студентів відзначають стомлюваність при роботі за комп'ютером. Причини цього явища не зв'язані зі загальним станом фізичного здоров'я людини чи проблемами зору. Воно також, як бачимо, не пов'язане тісно і з часом роботи за комп'ютером.

Попередні дослідження, проведені з іншими групами студентів, показують, у свою чергу, що факт стомлення відзначають приблизно 19,8 % опитуваних – переважно такі, хто проводить за комп'ютером щоденно у середньому тільки 30 хвилин і навіть менше.

Оскільки виявлені випадки ні в якій мірі не можуть спричинитися перевантаженням, належить продовжити спостереження за цим видом діяльності студентів, а також розглянути припущення дії наявних психологічних чинників, що гальмують пізнавальну діяльність, у тім числі звернути пильну увагу на формування мотиваційної сфери студента.

3. Приблизно 96 % студентів володіють навичками користувача, 4 % студентів – навичками користувача та програмування, причому останні працюють на комп'ютері майже 8 годин щоденно.

4. На питання, у якому вигляді студентам зручніше одержувати навчальну інформацію, відповіді розподілилися у такий спосіб: у вигляді графіків, карт, схем, демонстрації – 5 %, у письмовій формі – 52 %, у усній формі – 37 %, решта – у письмовій і усній формі. Слід, однак, зазначити, що даний факт, безперечно, може бути не пов'язаний безпосередньо з провідною репрезентативною модальністю студента. Адже, у багатьох випадках «аудіали» бажать одержувати інформацію в письмовому вигляді.

На наш погляд, справа полягає в тім, що навчальні матеріали недостатньо, як правило, структуровані; системне їх представлення не супроводжується сучасними засобами наочної згортки, такими, як моделі, структурно-логічні схеми, графи, картки пам'яті тощо. Про це свідчить досить низький показник схвалення студентами такого вигляду подання інформації (5 %). У той же час, інші психологічні дослідження доводять, що саме згорнута інформація у будь-якій формі якнайбільше зручна для сприйняття студентами і усвідомлення її системності і внутрішньої організації.

5. Розмір і колір шрифту і фону мали значення майже для 50% студентів, однак для деякого з них передували або тільки розмір, або тільки колір шрифту. Це також не давало можливості визначити певні характеристики впливу форми шрифту чи сумісності кольорів. Поряд з цим у відповідях на анкети виявляється певна розбіжність, оскільки вивчення інших груп студентів показує, що для 74,7 % опитуваних має значення розмір шрифту, а для 59,4 % – колір фону і шрифту.

6. Близько 57 % студентів вважають, що кращим педагогом є той, хто уміє викликати інтерес до предмета, близько 30 % – хто створює в колективі таку атмосферу, при якій ніхто не боїться висловити свої думки.

Майже 48 % студентів відзначили, що найзручніше учитися, якщо викладач реалізує індивідуальний підхід, мало не 40 % вважають доцільним використання колективних методів обговорення досліджуваних проблем.

Мало не 53 % студентів відзначили, що гірше за все, коли педагог не приховує, що деякі студенти йому несимпатичні, жартує з них, а майже 40 % вважають неприпустимим, коли викладач не зовсім добре володіє предметом, який викладає.

На питання про те, що б студенти хотіли змінити в технології навчання, були отримані відповіді, у яких визначена необхідність розширення кола додаткової літератури, збільшення обсягів інформації, а також передбачення активної взаємодії з тьюторами. При цьому навіть ті студенти, що висловили бажання змінити саму форму навчання, не тільки припускають використання в процесі навчання комп'ютера, але й визначають корисність наставницької ролі викладача як тьютора.

Отже, на підставі отриманих даних можна зробити такі основні висновки.

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Для того, щоб студент міг органічно взаємодіяти з комп'ютерним та комунікаційним середовищем, він має володіти розгалуженою системою навичок (від умінь працювати з клавіатурою і «мишею» до умінь орієнтуватися в структурі мережного простору). 2. Інформаційне навчальне середовище, підтримане комп'ютером потребує високого рівня занурення студента у нього.
---	---

Моніторинг курсу дистанційного навчання виконує такі функції:

- Контроль за перебігом навчальної діяльності студентів на всіх етапах роботи з курсом (вхідний контроль, проміжний, підсумковий і т.д.);
- Відстеження внутрішньогрупової динаміки;
- Контроль якості навчальних матеріалів та їх своєчасне відновлення;
- Здійснення за визначеними критеріями педагогічної оцінки курсу в цілому (як поточної, так і підсумкової) з метою його удосконалення.

Організація ефективного моніторингу дистанційного курсу дозволяє вчасно удосконалити курс, забезпечуючи актуальність усіх представлених в Інтернет навчальних матеріалів; вибирати оптимальні форми і методи навчання, будувати навчальний процес, у центрі якого знаходився б не електронний підручник, а студент. Якщо викладач контролює діяльність студентів і, вчасно одержавши зворотний зв'язок, реагує на ті чи інші процеси, що відбуваються у навчальній групі, це, безумовно, буде сприяти збереженню високого рівня моти-

вації студентів протягом усього курсу. Також у цих умовах, відслідковуючи внутрішньогрупову динаміку, викладач сам буде краще орієнтуватися в тім, які міжособистісні процеси протікають усередині групи студентів, як це впливає на якість навчання, чи удалося сформувати взаємовигідний віртуальний колектив студентів, чи не виникає проблем у спілкуванні один з одним і т.д.

Моніторинг дистанційного курсу здійснюється у таких основних формах:

- анкетування студентів,
- тестування,
- індивідуальні та групові інтерв'ю,
- аналіз звітних робіт студентів,
- аналіз матеріалів телеконференцій, записів чатів і відеоконференцій,
- аналіз статистичної інформації щодо роботи студентів з конкретним дистанційним курсом,
- аналіз матеріалів особистісного спілкування студентів як у групах, так і фронтально, зокрема за участю тьютора.

Викладач при проведенні моніторингу навчального процесу повинен добре представляти собі основні вимоги до якості навчальних матеріалів, як представлених в Інтернет, наприклад, провести педагогічну оцінку якості освітнього Web-сайту, так і запроєктованих у курсі.

Для організації ефективної самостійної творчої роботи студентів з підручником, останній повинен поєднувати у собі кращі (насамперед з погляду змісту, методики тощо) риси традиційних підручників, а також риси, властиві сучасним мультимедійним інтерактивним комп'ютерним програмам навчального призначення – електронним енциклопедіям, підручникам, довідникам, тренажерам, моделям тощо.

9.2 Керування і навчальний процес

Якщо ми вірно оцінюємо ситуацію і бачимо, що треба робити, то залишається тільки використати для цього всі наявні засоби.

Бенджамен Хофф

У традиційному навчанні керування навчальним процесом найчастіше є зовнішнім стосовно студента, впроваджуваним тільки

з боку викладача, певною мірою примусовим і дисциплінуючим. Внутрішнім можна вважати керування, яке виникає безпосередньо у самому процесі навчання з метою винайдення будь-яких засобів і заходів, що спрацьовували б на удосконалення навчальної діяльності і підвищення її ефективності. Лише в деяких педагогічних технологіях, що заздалегідь спрямовувалися на організацію активної самостійної діяльності студента, передбачалось поєднання зовнішнього і внутрішнього керування як необхідної компоненти, що має сприяти і допомагати конструювати студентові саме таку діяльність [12].

Прикладом може слугувати процес програмованого навчання [7], коли викладач вчасно оцінював результат навчальної діяльності і, в разі необхідності, спрямовує студента на необхідні розділи для додаткових занять з опанування навчального матеріалу. Це найпростіший приклад змістовного керування. При діяльній підході викладач допомагає вибрати чи сформувати особистісну систему самостійної діяльності – орієнтовну основу дій [57] і супроводжує цю діяльність, надаючи студентові можливість критично її оцінити і вдосконалити.

У методиці розвиваючого навчання викладач теж супроводжує процес навчальної діяльності. Він показує студентові її доцільність та можливі особистісні позитивні риси і здобутки, прагнучи при цьому сформувати у нього здатність і мотивацію до самостійного планування і відтворення процесу навчання [16].

У методичному забезпеченні проблемного та евристичного навчання до вже названих вище напрямів керування навчальною діяльністю додається сумісний з викладачем аналіз можливостей навчального матеріалу, тобто проектується також особиста мисленнева та дослідницька діяльність на основі наданого навчального матеріалу. Аналіз гіпотез та питань-підказок, які пропонують і викладач, і студенти, створює атмосферу мисленневого експерименту, що сприяє формуванню студентами власного системного інформаційного простору щодо навчання та націлює на активізацію самостійної пізнавальної діяльності [38, 55].

Як бачимо, у кожному разі керування спрямоване на підтримку і розвиток визначеної навчальної діяльності, в тому числі самостійної, на яку розрахована певна педагогічна технологія.

Зараз багато хто вже розуміють, що дистанційне навчання – це не просто нова форма навчання, що викликана, з одного боку, зростаючим впливом комунікаційних технологій на всі аспекти розвитку сучасного суспільства, і, з іншого боку, необхідністю

освітніх організацій якимось чином реагувати на соціальні й особистісні зміни, що відбуваються нині. Це більш глибоке явище, яке необхідне водночас особистості для її ефективної участі і само-реалізації в житті сучасного суспільства та цьому суспільству для успішного функціонування і розвитку в інформаційному просторі. Знання стали продуктом і товаром, у виробництві якого освітні заклади беруть участь нарівні з підприємствами. При цьому значно зростає роль таких критеріїв оцінки діяльності, як якість знань та їхня мобільність [26].

У цьому аспекті дистанційне навчання і його методологічна модель – окремий дистанційний курс – це та система, яка, завдяки своїм можливостям, архітектурі, спрямованості, суб'єкт-суб'єктним стосункам в умовах спілкування і співробітництва, дозволяє здійснити нерозривний зв'язок викладання і навчання. Студент як особистість бере участь у процесі виробництва знань, споживанні їх і практичній самооцінці і, зрештою, у виробництві вже власних знань на необхідному йому рівні і згідно потреб його діяльності.

Такий, досить складний, спільний процес передачі інформації – її обробки – удосконалення – обробки більш високого якісного рівня – і, нарешті, формування і використання власних знань у практиці, за твердженнями західних авторів, знімає всі бар'єри дистанціонування викладача й студента і перетворює навчальну діяльність на процес взаємного удосконалювання її учасників [25].

Система дистанційного навчання повинна створюватися і керуватися як розгорнута багатofункціональна і багаторівнева структура. Необхідність багаторівневої структури навчальних матеріалів і діяльності обумовлена наявністю груп населення, що бажають одержати ті чи інші види освіти. Внаслідок неоднорідності їхньої базової підготовки передбачається визначений адаптаційний рівень, що призначений для вирівнювання початкових знань.

Відмінною рисою такої освіти є віртуальність (індивідуальність, непередбачуваність) траєкторії навчання, яка вибирається із запропонованого викладачем переліку чи конструюється самостійно (залежно від рівня підготовки студента).

У дистанційному навчанні підлягають керуванню дві системи: цільова підсистема, яка відповідає за кількісні та якісні характеристики, сукупність засобів процесу навчання, та підсистема адміністрування навчального процесу, що складається із соціально-педагогічного (спілкування з тьютором, групою, колегою) та загальнопедагогічного керування. Один з таких варіантів керування наведено на рис. 3.1 [25].

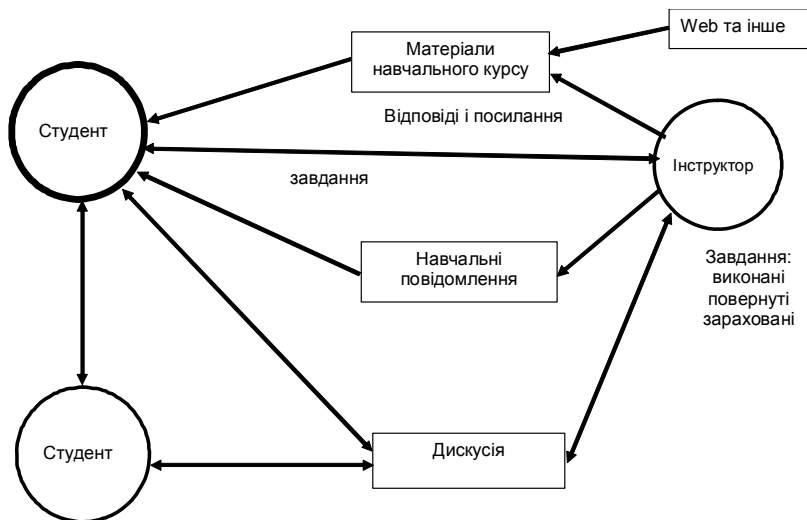

Рис. 3.1. Проста система керування

Основні функції керування такі: контроль входу-виходу системи, тобто підвищення ефективності діяльності і якості створюваного особистісного інформаційного середовища кожного слухача; рішення щодо зворотного зв'язку і керування функціонуванням навчального процесу як системи.

Забезпечення ефективності входу-виходу має тривалий еволюційний характер, за своїми можливостями воно змінюється від модуля до модуля і регулюється педагогічними і психологічними засобами.

Оскільки реакція підсистеми, що керується, має багатовимірний характер, у першу чергу, треба звертати увагу на внутрішню і зовнішню динамічну врівноваженість інформаційного простору студента.

Визначальною відзнакою дистанційного навчання є постійне і різноманітне за формою і за змістом спілкування студентів з координатором курсу – тьютором. Тьютор може вибирати за необхідністю різні форми спілкування, які, на його думку, корисні для активізації навчання у даному випадку. Розглянемо цільове призначення декількох з них, будь-як прогнозуючи можливі форми втілення [27]:

Інформаційні: з метою інформації або методичного керівництва (листи різного змісту, есе, сценарії дискусії у форумі або чаті, додаткові посилання на CD, обговорення у групах, практичні завдання з роз'ясненням та ін.).

Підтримуючі методично і психологічно: з метою адаптації до навчального матеріалу (інструкції, алгоритми та моделі діяльності, обговорення ускладнень та помилок, надання прикладів обробки тексту та виконання практичних завдань з обговоренням, створення підсистеми порівневих контрольних завдань для самотестування із спрямовуваними вказівками та ін.); з метою створення атмосфери мотивації та зацікавленості у пізнавальній діяльності (додаткові матеріали, заходи та приклади, спрямовані на формування самовпевненості у тих, хто навчається);

Сумісна праця, співробітництво – ось найважливі умови дистанційного навчання!

Навігаційні: допомога у виборі з альтернативних можливих технологій самостійної діяльності саме такої, що відповідає одночасно і наявним базовим знанням, і умінням, і запланованим результатам, тобто вихідним даним навчальної системи дистанційного навчання.

Діяльнісно-організаційні і формуючі: ті, що дозволяють сконструювати самостійну діяльність (розглянути зразки, алгоритми, операційний апарат, моделювання процесу діяльності і мисленнєвий (розумовий) експеримент, що дозволяють визначити обсяг потрібних знань (так би мовити, інформаційне поле) для забезпечення плідної діяльності). Усі ці заходи формують впевненість людини у самореалізації, уміння планувати свою діяльність і визначити необхідний простір знань, що, у свою чергу, допомагає знайти бажаний напрям пошуку знань, якщо це виявиться потрібним.

Контрольно-коригуючі заходи і цілі спілкування спрямовані, в першу чергу, на регулювання процесу навчання, а по-друге, вони зазначають для автора курсу, або тьютора, ті місця, які вимагають доробки, адаптації, коригування з будь-яких причин, але завжди з метою удосконалення курсу.

Саме така двостороння взаємодія студента і викладача у напрямі удосконалення навчального курсу дозволяє їм обом як суб'єктам навчального процесу якомога наочніше зменшити відстань один від одного і, нарешті, скасувати зовсім почуття відчуженості, або дистанційності. Сумісна праця, співробітництво – ось найважливіші умови дистанційного навчання!

Контролюючи й оцінюючи вплив поточної ситуації на траєкторію і якість розвитку, варто наділяти підсистему адміністрування свободою у тій мірі, у якій вона буде сприяти рішенню виникаючих проблем без порушення цілісності загальної системи і з до-

сягненням найкращого з можливих у даній ситуації результату (рис. 3.2) [25].

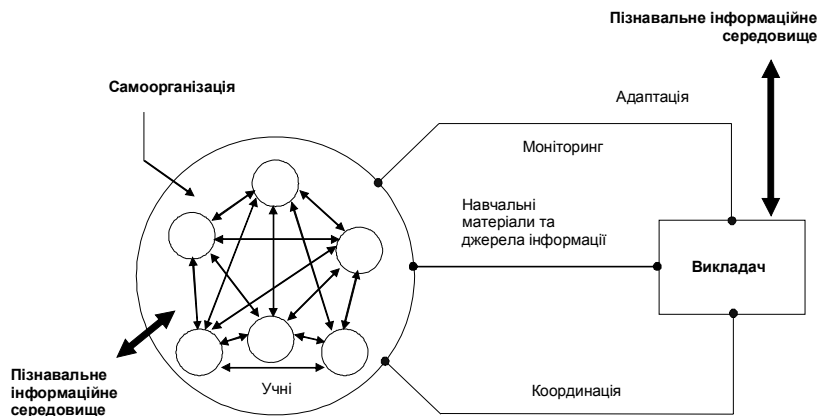

Рис. 3.2. Система керування

Педагогічне керування може бути втілене за допомогою:

- спрямованого структурування навчальної інформації;
- організації пізнавальної діяльності;
- підтримки або забезпечення якості процесу завдяки контрольно-коригуючій підсистемі;
- спілкування, в тому числі, організації співпраці у малих групах;
- засобів педагогічних технологій і методологічного аналізу змісту і організації інформації.

Керування за допомогою передачі інформації спрацьовує на таких етапах: передачі інформації, її присвоєння (усвідомлення) та перетворення на діяльність, присвоєння діяльності і подальшого пошуку інформації для її удосконалювання.

При передачі інформації керування використовує: організацію самоконтролю у вигляді відкритих питань; спрямований авторизований переказ по ключових словах або інших акцентах; доповнення запропонованого тексту; створення батареї питань з альтернативними відповідями стосовно визначеного фрагменту тексту та ін.

Керування присвоєнням інформації та перетворенням її у діяльність передбачає:

- різні заходи зі структурування інформації;
- певні моделі та алгоритми пізнавальної діяльності;
- відпрацьовування понятійного апарата;
- відпрацьовування спеціальних заходів діяльності;
- засвоєння операцій на прикладі розв'язання простих завдань;
- самоконтроль якості сформованості понять, засобів діяльності та операцій.

Керування через контрольно-коригуючу підсистему передбачає створення ланцюжків (комплексів) взаємозалежних завдань різного рівня за ступенем комплексності і проблемності та забезпечення варіантності завдань (за умовою, за ступенем комплексності навчальної діяльності, за рівнем пізнавальної діяльності, за ситуацією) [29].

Ступінь комплексності навчальної діяльності (при розв'язанні навчальних завдань) визначає:

- Діяльність за зразком у різних ситуаціях і відпрацьовування операцій;
- Відтворення в різних умовах і ситуаціях;
- Відтворення з частковим доповненням необхідних умов; моделювання діяльності;
- Частково-пошукову діяльність, у тому числі, самостійне визначення стратегії діяльності; розгляд і розв'язання проблемних ситуацій; включення мисленнєвого (розумового) експерименту до діяльності.

Навчальну діяльність у дистанційному навчанні можна поділити за її функціональним і організаційним призначенням – на змістовну і операційну. Перша, у свою чергу, складається з етапу зовнішнього сприйняття знакової або іншої інформації і внутрішньої її переробки та присвоєння. Ця діяльність найчастіше називається придбанням знань. Друга – це втілення надбаних знань у практику, придбання умінь та здібностей.

Як бачимо, обидві діяльності пов'язані між собою і забезпечують якість та ефективність одна одній. У функції керування входить: формування мислення і діяльності; адаптація; мотивація; варіативність, творча спрямованість і алгоритмізація діяльності; корекція

Треба вірити у силу,
приховану всередині нас, і
керувати нею.

Б. Хофф.

діяльності і змісту; психологічна підтримка; контроль і багато чого іншого. Здійснювати такий складний і різноманітний процес здатні тільки добре підготовлені викладачі. Отже не дивно, що на Заході при розгляданні умов успішного застосування дистанційного навчання увага акцентується саме на проблемі підвищення кваліфікації викладачів.

Керування за допомогою засобів педагогічних технологій може базуватись на:

1. Технології конструктивізму: варіативність умов і ситуацій діяльності, навчальної інформації, обраної траєкторії діяльності, інформаційного пошуку, напрямку і засобів контролю ефективності навчання та організації і планування засобів спілкування як внутрішнього (через інформацію), так і зовнішнього (тьютор, колеги) засобів комунікації.

Оптимальна кількість дистанційних студентів у групі – не більша за 20 чоловік.

2. Проблемним навчанням: у передачі інформації (проблемна лекція), у розв'язанні задач (проблемна постановка, стратегії), у контролі (проблемні питання, тести, стратегії).

Конструктивістський підхід характеризується суб'єкт-суб'єктними стосунками між студентом і викладачем у навчальному середовищі, конструюванням особистої системи смислів, активністю процесу навчання. При цьому навчання виступає як соціальна необхідність, що сприяє інтеграції особистості у суспільстві. Конструктивістські теорії навчання звернули увагу на важливість двох вимірів у навчанням: участь студентів у спрямованих пошуках своїх особистих навчальних засобів і способів їхнього досягнення та ролі соціальних взаємодій у процесі навчання (Джордж Хайн, Лесли Коледж, 1991).

Найкращою формою співробітництва студентів, де викладач залежно від рівня і якості діяльності може виступати як співучасник, коректор або контролер, є малі групи. Причому, ми маємо на увазі такі групи (до 3-4 осіб), де зменшена можливість конфліктних ситуацій; регулювання своїх дій збагачується за рахунок конструювання засобів кращого взаємопорозуміння; можливі обговорення отриманої інформації і результатів, проміжних та кінцевих, на протязі роботи, що у свою чергу, підвищує почуття впевненості, сприяє збагаченню і себе, і інших [25].

9.3 Система контролю якості навчання у дистанційному курсі

Всі, що готуються стати корисними громадянами, повинні спочатку навчитися бути людьми.

М.І. Пирогов

При оцінці якості дистанційного навчання варто брати до уваги такі міркування:

- a. Оцінка якості не зводиться тільки до тестування знань студентів (хоча це і залишається одним з показників якості навчання).
- b. Оцінка якості здійснюється комплексно, розглядаючи навчання як процес взаємодії викладача і студента у всіх напрямках їхньої спільної діяльності.
- c. Якість як результат взаємодії може залежати від багатьох чинників і складових процесу навчання.

Керування якістю означає безупинне спостереження за процесом одержання інформації і формування студентом на її ґрунті особистих знань.

Далі досліджується доцільність і доречність їх застосування студентами в самостійній діяльності з метою керування процесом наробки навчальних і фахових умінь, а також забезпечення оптимального виконання кожного із завдань.

Можна виділити такі необхідні елементи системи контролю якості навчання:

- a. Визначення стандартів (наявність передбаченого базового рівня підготовки навчальних матеріалів, що відповідає матеріально-технічному забезпеченню навчального процесу і цілям навчання);
- b. Установлення комплексного критерію, за яким можна оцінювати ступінь досягнення стандартів,
- c. Визначення напрямів і засобів щодо збору даних; оцінка результатів,
- d. Уживання відповідних методичних заходів стосовно змісту і організації навчального процесу, оцінювання результатів застосування цих заходів згідно з умовами стандартів.

Якість не формується раптово. Вона, взагалі, є системним утворенням, залежить від багатьох чинників, і їй належить передбачати згідно з можливостями навчального процесу і планувати. Це прогностичне бачення всього перебігу діяльності у навчанні як тьютора, так і студента, робить необхідним створення стратегічних гнучких планів тьютором і студентами як один з найголовніших факторів успіху будь-якого дистанційного курсу в системі дистанційного навчання. Потрібно також відзначити, що ці плани не діють незалежно, а представляють собою взаємозалежні структури, що гнучко реагують на будь-які зміни або удосконалення одна одною.

Провідні цілі стратегічного планування визначаються не тільки розробкою загального плану діяльності на певний період, але й осмисленням і переглядом головних напрямків діяльності, що забезпечує наданий навчальний курс, а також відповідність його змісту і організації запитам і можливостям студентів.

Контроль знань – необхідний елемент дистанційної форми навчального процесу студентів. Він є одним з інструментів керування їхньою пізнавальною діяльністю.

Контроль – це важливе джерело отримання інформації щодо якості формування особистих знань, доречності і інформаційності зворотного зв'язку, а також ступеня опанування студентами характерних рис самостійної діяльності і здатності до критичної самооцінки.

Результат контролю одночасно є сигналом і стимулом для керувальної діяльності тьютора. Через дослідження інформації щодо ступеня засвоєння матеріалу кожним студентом тьютор може здійснювати педагогічно обґрунтований вплив на процес навчання окремого студента, сприяти забезпеченню для нього розвиваючого характеру діяльності з надбання знань і умінь. Разом з тим, залежно від того, наскільки об'єктивно виявлено ступінь засвоєння матеріалу студентами, настільки ж обґрунтовано і методично правильно тьютор зможе організувати процес навчання – адже, чим інтенсивнішим і якіснішим буде контроль, тим більше умов і можливостей має тьютор для здійснення якісного керування пізнавальним процесом [27].

В умовах дистанційного навчання процес контролю і самоконтролю стає динамічнішим, а зворотний зв'язок студентів з викладачем значно систематичнішим і продуктивним.

9.4 Особливості керування діяльністю у дистанційному курсі

Теоретичний розум відповідає перед практикою лише за остаточний результат своєї роботи, тоді як практичний розум несе відповідальність у самому процесі мисленнєвої діяльності.

Б.М. Теплов

Оскільки для оптимального забезпечення керування навчальним процесом потрібна, зокрема, інформація про те, як засвоїв знання кожен студент, то очевидно, що таку інформацію в дистанційному навчанні можна одержати:

- викладачу при персональній перевірці знань кожного студента з використанням: чату, електронної пошти тощо;
- від іншого студента, що добре засвоїв матеріал і порівняв знання зі своїми;
- від самого студента, що порівняв свої знання з «еталоном», тобто з тим, що давав викладач і що дано у книзі.

Складною є будь-яка справа, якщо тільки не хочеться її робити, легкою є будь-яка справа, до якої ми беремося з повною впевненістю у її плідності і необхідності.

Г. Плеханов

Тьютор щодня контролює навчальну діяльність студентів у курсі шляхом спостережень за обговоренням проблемних питань (дискусій) у курсі, аналізу зворотного зв'язку, шляхом оцінювання виконаних письмових завдань і робіт.

Результати оцінки повинні мати три якості:

- a. бути «валідними» (чітко відповідати програмам викладання),
- b. об'єктивними і стабільними (тобто незмінними, незалежними від часу чи від характеру викладача),
- c. «доступними» (тобто час, наукові сили і засоби щодо їхньої розробки і проведення повинні бути доступні викладачеві).

У багатьох випадках постійний контроль у курсі також доповнюється такими формами, як тести, заліки, що проводяться регулярно і протягом усього навчального процесу.

Коли ми кидаємо щось робити – ми перестаємо жити.

Б. Шоу

Ми вже раніше проаналізували процес керування навчанням і впевнилися, що він дуже різносторонній як за змістом, так і за формою. Це викликає необхідність планувати і передбачати, або створювати заздалегідь, певні інструменти чи засоби керування [28].

Отже викладач завчасно планує свою керувальну діяльність, формує так би мовити інформаційну підтримку навчального процесу з точки зору його відповідності намеченим цілям навчання, очікуваній якості сформованих знань і діяльності, ступеню опанування студентами потрібним для виконання діяльності інформаційним матеріалом та ін.

9.5 Мотивація у дистанційному навчанні

Якщо ти зацікавився чимось, намагайся пізнати про предмет якомога більше, не бійся вичерпати тему. Адже чим більше ми впізнаємо, тим більше виникає питань.

А. Томлін, письменник

Можна сказати, що вже саме визначення «мотиву» представляє собою певну наукову проблему. У різних авторів це: психічне явище, наприклад, як спонукання до дії [49]; усвідомлена причина вибору дій і вчинків особистості; спонукання до діяльності; предмет потреби [37]; сукупність мотивів поведінки та діяльності (В.І. Ковальов); за мотивами стоять потреби [54].

Мотивація – це усвідомлена причина вибору дій і вчинків особистості, спонукання до діяльності, предмет потреби

На успішність навчальної діяльності впливають сила мотивації та її структура. Закон мотивації Йеркса-Додсона (не розповсюджується на пізнавальну мотивацію за О.М. Матюшкіним [41]) визначає: чим вища сила мотивації, тим вища результативність діяльності.

Для пізнавальної діяльності, зокрема, рівень мотивації може весь час підвищуватися.

За формою діяння можна розрізнити:

- внутрішню мотивацію, коли діяльність сама по собі є значущою для особистості;
- зовнішню мотивацію, певні зовнішні діяння або вплив (соціальний престиж, заробітна платня та ін.).
- пізнавальну мотивацію – продуктивну творчу активність особистості у навчанні.

За причиною формування можна розрізнити мотивацію досягнення і успіху й мотивацію побоювання неуспіху. Останній випадок вимагає від тьютора уважного дослідження щодо тих студентів, які є неактивними у спілкуванні [63].

Чим вища сила мотивації, тим вища результативність діяльності.

За даними експериментів [52] «сильні» та «слабкі» студенти розрізняються один від одного не за рівнем інтелекту, а за мотивацією навчальної діяльності. Для перших вона є внутрішньою, а для других – в основному, зовнішньою, ситуативною.

Висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного чинника у випадку недостатньо високих спеціальних здібностей або недостатніх базових знань, умінь та навичок. І навпаки, ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати низьку мотивацію або її відсутність. Від сили і структури мотивації значною мірою залежать і навчальна активність і успішність. Звідси формується принцип мотиваційного забезпечення навчального процесу (О.С. Гребенюк).

Слід мати на увазі, що керувати формуванням мотивів навчальної діяльності значно складніше, ніж формувати дії та операції її [40]. Треба пам'ятати про вплив на мотивацію стратегій, технологій, методів навчання, а також навчання у групі та викладача. Для планування мотивації важливо пам'ятати ефект незавершеної дії Б.В. Зейгарнік [22]: незавершені дії спонукають до діяльності і запам'ятовуються значно краще, ніж завершені.

У дистанційному навчанні, в умовах відсутності безпосереднього спілкування з викладачем, мотивацію (активізацію) діяльності слід розглядати як орієнтацію на створення мотивів успіху за допомогою спеціально запроєктованих і сконструйованих за-

Освіта, на мою думку, чудова річ! Вона дає можливість узнати про все, що забажаєш.

Н. Робертс

собів. При цьому треба звернути увагу окремо на присутні у навчальному процесі види діяльності: отримання теоретичної та іншої інформації, або робота з текстом; здійснення практичної діяльності з використанням отриманих знань, або діяльність; обмін знаннями і досвідом та здійснення діяльності у співробітництві, або спілкування (рис. 3.3.) [30].

Рис. 3.3. Елементи змісту та організації діяльності, що сприятимуть мотивації

Той, хто має уяву без ерудиції, має крила, але не має ніг.
Жозеф Жубер

Процес проектування засобів активізації навчальної діяльності полягає в розробці на основі навчального матеріалу певних заходів і засобів, що дозволяють активізувати самостійну діяльність, робити її посилюююю і цікавою. Тим самим забезпечується внутрішня мотивація (особистісна значущість) і творча активність (пізнавальна мотивація) у процесі навчання. Зовнішня мотивація (рейтингова оцінка знань, умінь, навичок) повинна бути усвідомленою і значущою для особистості, що зближує її з внутрішньою мотивацією і позитивно впливає на пізнавальну активність і соціальну значущість результатів навчання.

До засобів підвищення мотивації при роботі з текстом можна віднести:

- використання (врахування) особливостей сприйняття;
- використання системи ситуацій при вивченні понять;
- створення системи питань та питань-відповідей (самоконтроль);
- моделювання діалогу;
- обговорення найбільш складних тем;
- застосування засобів структурування і стискання тексту для збільшення одночасно його наочності і інформативності;
- нотатки на полях;
- альтернативи та аналогії;
- занурення у інформаційний простір тексту, ключові слова і словосполучення;
- асоціації;
- висування гіпотез;
- оформлення текстових масивів (паралельні і взаємодоповнюючі потоки), розбиття на смислові фрагменти (кванти);
- історичні довідки і матеріали;
- навігація по тексту з урахуванням додаткових матеріалів;
- посилання;
- цитати та афоризми;
- примітки, коментарі, глосарій, який поширено на прояв понять у ситуаціях;
- резюме;
- тести на пошук альтернативних визначень, доповнення висловів і т. ін.
- карта тексту – розгорнута та поетапна;
- використання гумору.

Всі ці засоби повинні бути враховані при розробці навчального тексту з метою запобігання психологічних бар'єрів, внесення до тексту ефекту спілкування і внутрішнього діалогу, які сприяють активності сприйняття. Обговорення деяких тем, альтернативний погляд, коментарі, глосарій спрямовані на розвиток особистого погляду і наповнення особистого інформаційного простору (тезаурусу).

Щастя не у тім, щоб робити завжди те, що хочеш, а у тім, щоби завжди хотіти те, що робиш.

Л. Толстой

Засоби підвищення мотивації при організації практичної діяльності, це:

- орієнтовна основа діяльності з обговоренням принципів її діяння;
- представлення системи операцій як апарату, що наданий певній практичній діяльності;
- зразки діяльності з альтернативним розглядом можливих ситуацій використання та існування;
- система ситуацій, що можуть зустрічатися у діяльності при використанні отриманих понять та закономірностей;
- репродуктивна діяльність, її зразки та альтернативи;
- структурування та моделювання діяльності, у тому числі процесу розв'язання завдань: створення алгоритмів, моделей пізнавальної діяльності, розумовий експеримент тощо;
- завдання на пошукову діяльність;
- завдання на здійснення засвоєної діяльності у нових умовах;
- незавершена дія як мотив для активізації;
- планування діяльності та визначення потрібних дій, операцій;
- висування гіпотез і питання-підказки при розв'язанні проблемних або пошукових завдань;
- створення системи (комплексів) розвиваючих завдань (тріади та ін.) у 3-х рівнях складності практичної діяльності;
- створення, самостійне і кероване викладачем, алгоритмів особистої діяльності;
- ранжування обґрунтованої оцінки діяльності (рейтинг оцінки) для створення мотивів спрямованого покращення результатів навчання;
- обговорення результатів, аналіз причин позитивних або негативних наслідків навчання;
- система заохочень та підтримки, бонуси;
- навігація на діяльність (з використанням і обговоренням можливих варіантів);
- засоби формального, структурованого або символічного запису особистісної діяльності (схеми, графи, дерева, моделі).

Засоби активізації і мотивації самостійної практичної діяльності повинні бути розроблені як при проектуванні дистанційного курсу, так і конструюватися тьютором під час керування навчаль-

ним процесом. Вони можуть бути індивідуально спрямовані на певних студентів з метою адаптації до навчальних матеріалів, або, навпаки, з метою підвищення вимог до рівня навчальної діяльності. Все це робиться для усвідомлення і присвоєння знань у процесі діяльності, щоб інтерес до навчального матеріалу не тільки не вщухав, а, навпаки, зростав.

В основі запропонованих засобів лежить ідея діяльнісного підходу до опанування навчальної інформації та для визначення і усвідомленого використання різних рівнів обробки інформації, починаючи з копіювання (усвідомленого) та повторення зразків у різних практичних ситуаціях і закінчуючи дослідницьким та пошуковим підходом до інформації. Подані засоби повинні відкрити всі секрети для формування студентом особистої майстерні практичної діяльності з її проектуванням і створенням особистісного інструментарію для забезпечення діяльності. Тут мають стати в нагоді засоби структурування, навігації та визначення форм діяльності.

Важко вкласти душу у справу, яка не приваблює до себе.

Е. Севрус

Засобами підвищення мотивації при організації спілкування та співробітництва є:

- дискусія за темою;
- обмірковування та висування гіпотез і пропозицій у співпраці;
- організація діяльності у малих групах (соціальний, змістовний, психологічний напрямки);
- створення сценаріїв (запропонування альтернативних сценаріїв);
- попереднє обговорення і вибір теми чату;
- обговорення у чаті;
- система питань-підказок;
- обговорення відкритих питань;
- приклади і тактика проведення обмірковувань;
- врахування закономірностей спілкування і взаємодії (обговорення у дискусії);
- звертання до особистісних інтересів студентів;
- додаткова інформація, в тому числі щодо особливостей спілкування як соціального і формуючого процесу;
- цікаві факти і знання (в тому числі прикладні, досвід тощо);

- гумор та жартівливі висловлювання;
- засоби спілкування у інших навчальних ситуаціях (текст, діяльність);
- взаємний контроль (в тому числі тестування) у малих групах;
- навчання постановці (формулюванню) питань, спрямованість питань (інформаційні, кодуючі, спрямовуючі, проблемні, акцентуючі увагу, заспокійливі, сприяння спілкуванню та ін.);
- застосування активного сприйняття та мотивації успіху;
- моделювання можливої ситуації, використання візуалізації: «уявімо собі, що...».

Слід пам'ятати, що спілкування взагалі є основною компонентою навчального процесу у всіх його формах. Отже для нормального функціонування навчального процесу на присутність і можливості спілкування, а також на інтерактивність всіх складових навчання слід звертати особливу увагу [97].

9.6 Практика. План контролю навчального процесу

Кожна хвилина діяльнісного життя схожа на одержану перемогу.

С. Смайлс

Пропонуємо Вам розробити план керувального супроводу навчального процесу, у якому були б відбиті наміри (цілі, стандарти, задуми, часові терміни), які варто реалізувати. Спробуйте враховувати такі аспекти:

- Визначення основної мети керування. Вона повинна бути максимально чіткою і конкретно описувати те, чого необхідно досягти у процесі навчання впродовж визначеного періоду. Тобто, у меті відбиваються очікувані результати діяльності;
- Постановку задач, завдяки розв'язанню яких реалізуватиметься основна мета керування. При цьому належить враховувати ключові напрямки Вашої роботи. Процедура розв'язку кожної задачі є проміжним, допоміжним елементом, необхідним для досягнення основної мети керування;
- Планування конкретних заходів, виконання яких дозволить досягти виділених Вами задач. Для кожної задачі необхідно скласти свій список заходів. Список ключових заходів містить

- перелік конкретних дій, які необхідно здійснити, а також пропонує дати і конкретний час щодо їхнього проведення;
- Оцінка плану. Оскільки гнучкість і мобільність навчального процесу може спричиняти певні відхилення від плану, крім того результати поточного контролю якості зазвичай виявлятимуть які-небудь негаразди у ході процесу, план згідно з поточними даними треба постійно коректувати. Тому треба вже на початку навчання вирішити, яким чином і на яких етапах буде контролюватися хід виконання плану. План – це тільки робочий інструмент досягнень відповідних результатів. Отже необхідно бути напоготові вносити до нього зміни у зв'язку з обставинами, появою нової інформації, виникненням непередбачених ситуацій, проблем чи навпаки нових можливостей для його здійснення.

Продумайте, яких результатів Ви бажаєте досягти в результаті керування, а також, якими будуть основні напрями виконання роботи задля досягнення поставлених цілей.

Продумайте заходи мотивації у своєму курсі та внесіть їх у свій план контрольних заходів.